DE JAARREKENING (met bijbehorende informatie)

door Prof. G. Diephuis

In tegenstelling tot de ontwikkeling in Nederland, waar de beroepsorganisaties zich tot voor kort meer of minder bewust van het geven van aanbevelingen resp. richtlijnen voor het opstellen van de jaarrekening hebben onthouden, heeft de zusterorganisatie in Amerika zich hiermede, vooral sinds 1959 wel regelmatig en systematisch bezig gehouden. In een lezenswaardig artikel in het *Journal of Accountancy* van februari 1966 schrijft C. V. Heimbucher, voorzitter van de *Accounting Principles Board*:

„But, without in any way minimizing the authority or responsibility of other authoritative groups, it seems to be generally recognized that the accounting profession should take the lead in the development and statement of accounting principles. Accounting is the language of business and the profession is the only group having an independent relationship with all other interested groups. It was this realization in mind that the American Institute of CPAs organized the Accounting Principles Board and the accounting research division in 1959.”

Het valt buiten het bestek van dit artikel te memoreren de belangrijke research-studies, welke deze Board sinds haar instelling het licht heeft doen zien, enkele welke algemene grondslagen behandelen en meerdere welke specifieke vraagstukken aan de orde hebben gesteld. Een en ander is gestimuleerd door de werking van de *Securities Act* en de *Securities Exchange Act* en de activiteiten van de *Securities and Exchange Commission*. Als resultaat van de activiteiten van de Board en het door haar gestichte *Research Bureau* verscheen nu in 1965 van de hand van Paul Grady, tot september 1964 directeur van dit bureau, een researchstudy „*Inventory of Generally Accepted Accounting Principles for Business Enterprises*”. In deze studie wordt niet geprobeerd nieuwe „accounting principles” te ontdekken of te definiëren. Het doel ervan is veel meer te komen tot een opmaken van de stand van zaken met betrekking tot vele vraagstukken t.a.v. de onderhavige materie, van waaruit dan weer de toekomstige ontwikkeling zou kunnen worden gevoed.

De redactie van dit maandblad verzocht mij de stof te bespreken, die in hoofdstuk 8 van genoemde studie wordt weergegeven. Dit hoofdstuk draagt als titel: „*Financial Statements*” en men kan zeggen, dat hierin worden behandeld een groot aantal richtlijnen met betrekking tot het opstellen van de jaarrekening en de hierbij behorende informaties in het jaarverslag. In het kader van dit tijdschriftartikel is het onmogelijk om tot een enigszins volledige bespreking van alle in dit hoofdstuk behandelde vraagstukken te komen, een reden waarom in het vervolg van dit artikel op enkele belangrijke punten meer of minder diep wordt ingegaan. Een confrontatie met Nederlandse opvattingen moet dientengevolge ook voor een belangrijk gedeelte achterwege blijven. De belangstellende lezer zij overigens naar de publikatie zelf verwezen.

In genoemd hoofdstuk wordt, zoals gezegd, een overzicht gegeven van de *generally accepted accounting principles* (g.a.a.p.'s) met betrekking tot het opstellen van de jaarrekening en de hierbij behorende informaties in het jaarverslag, dat bestemd is

voor bij de onderneming geïnteresseerde derden, zoals huidige en toekomstige beleggers, krediteuren, fiscus.

Algemeen uitgangspunt is, dat de financiële overzichten voor extern gebruik moeten voldoen aan bepaalde normen van verslaglegging en dat het verslag de gehele onderneming moet bestrijken, d.w.z. incl. de dochterondernemingen.

In de beschouwingen omtrent het wezen der g.a.a.p.'s wordt duidelijk de betrekkelijkheid van dit begrip weergegeven. „Algemeen aanvaard” is niet identiek met „algemeen toegepast”. Ook betrekkelijk weinig toegepaste waarderingssystemen kunnen algemeen aanvaard zijn, mits zij een juist beeld geven van de waarde van het betrokken object.

Hetzelfde geldt voor verschillende wijzen van presentatie der resultaten, indien deze maar een juist inzicht geven in de samenstelling van het resultaat. Aan het begrip „principles” moet evenmin een te absolute betekenis worden toegekend. Zij worden zeker niet beschouwd als regels, waarvan niet mag worden afgeweken. Integendeel, de „principles” evolueren en wijzigen zich in de tijd. Wel moet hier worden opgemerkt, dat in oktober 1964 door de Council of the American Institute of CPAs een aanbeveling is gegeven dat afwijkingen van g.a.a.p.'s worden bekend gemaakt, hetzij in voetnoten in de jaarstukken, hetzij door het opnemen ervan in de accountantsverklaring.

Het Nederlandse equivalent voor g.a.a.p.'s, het goede koopmansgebruik, laat meer ruimte over voor grote verschillen in waarderingsmethoden, wijzen van presentatie en materiële inhoud der jaarrekeningen. Wel zijn in publikaties van de Verbonden van Werkgevers, de Teldersstichting en de Wiardi Beckmanstichting pogingen aangewend tot het geven van een feitelijke inhoud aan het begrip „goed koopmansgebruik”, resp. tot het propageren van meer openheid. Ook van de zijde van enkele beroepscollega's is hierover het een en ander gepubliceerd, o.m. in verband met het rapport van de Commissie Verdam.

De eerste „standard of reporting” is, dat de jaarrekening moet worden opgesteld volgens „*generally accepted accounting principles*”. De tweede, dat zowel in de administratie als in de verslaglegging een *bestendige gedragslijn* wordt gevolgd in de hantering van eenmaal toegepaste g.a.a.p.'s. Hierdoor wordt voorkomen, dat de financiële gegevens van opeenvolgende perioden door wijzigingen in de toegepaste „principles” niet meer vergelijkbaar zouden zijn.

Is de bestendige gedragslijn op de een of andere wijze doorbroken, en is dit van materiële betekenis voor de gepubliceerde cijfers, dan is de controlerende accountant verplicht dit *in zijn verklaring* te berichten met vermelding van redenen, aard der wijziging en het effect hiervan op de jaarrekening (eventueel via een verwijzing in de accountantsverklaring naar de desbetreffende zinsnede in het jaarverslag).

Onderscheid wordt gemaakt tussen de gevallen, dat bepaalde g.a.a.p.'s worden gesubstitueerd door andere, dat niet aanvaarde „principles” worden vervangen door aanvaarde en omgekeerd. Voor al deze gevallen worden bepaalde clausules in de accountantsverklaring aanbevolen. Gewezen wordt op het feit, dat ook bij handhaving van een constante gedragslijn de vergelijkbaarheid van opeenvolgende financiële overzichten niet altijd is gewaarborgd. Een voorbeeld hiervan is een gewijzigd inzicht in de levensduur van bepaalde vaste activa waardoor, bij handhaving van het tot dusver toegepaste afschrijvingssysteem (bijv. een vast percentage

van de aanschaffingsprijs), de afschrijvingsbedragen in vergelijking met het verleden een wijziging ondergaan. De accountant behoeft in zijn verklaring van dit type wijzigingen geen melding te maken. Hij zou dit wel moeten doen wanneer het afschrijvingssysteem was gewijzigd. Wel wordt het wenselijk geacht, dat in de gepubliceerde overzichten dergelijke posten specifiek worden genoemd, althans wanneer zij van voldoende betekenis zijn. Hetzelfde geldt voor wijzigingen in de rubricering der posten in de balans of in de winst- en verliesrekening.

De eis van „consistency” is in Nederland ook algemeen aanvaard. Zo te oordelen is de toepassing van deze eis in Nederland evenwel minder streng dan in de U.S.A. Ook de verplichting bepaalde systeemveranderingen te vermelden wordt in Nederland schijnbaar minder zwaar gevoeld.

Na het toepassen van g.a.a.p.'s en het handhaven van een bestendige gedragslijn wordt als derde „standard of reporting” de *eis van voldoende informatie* genoemd. Voldoende informatie betekent: het verstrekken van alle gegevens, welke van belang zijn voor een effectieve beoordeling der stukken, presentatie in een heldere vorm met voldoende detaillering. Anderzijds dient te worden gewaakt tegen breedsprakigheid en het vermelden van feiten, welke bij openbaarmaking voor de onderneming of haar aandeelhouders schadelijk kunnen zijn. De eis van voldoende informatie wordt in Nederland formeel - nog - niet t.a.v. de jaarrekeningen gesteld (wel bijv. in een emissie-prospectus). Het rapport van de Verbonden van Werkgevers en de voorstellen van de Commissie Verdam gaan wel in de richting van meer openheid.

Juistgenoemde eis van voldoende informatie houdt ook in, dat belangrijke *gebeurtenissen na de balansdatum*, welke van materiële betekenis zijn voor de beoordeling der financiële overzichten (bijv. een grote brand in het bedrijf, de aankoop van een belangrijke deelneming), in het verslag worden vermeld. Ditzelfde geldt voor feiten, die in de financiële overzichten zouden zijn verwerkt als zij op het moment van het opstellen der jaarstukken bekend zouden zijn geweest (bijv. de insolventie van een belangrijke debiteur).

De verantwoordelijkheid van de accountant voor het opnemen in het verslag van dergelijke feiten wordt behandeld en aanwijzigingen worden gegeven betreffende de door de accountant te nemen controlemaatregelen, opdat hij zijn verantwoordelijkheid ten aanzien van dit punt kan dragen.

In de algemene beschouwingen omtrent de gepubliceerde balansen en winst- en verliesrekeningen wijst de schrijver Grady erop dat deze, hoe zorgvuldig ook opgesteld, niet zonder meer kunnen dienen als basis voor beleggingsbeslissingen. Zij zijn gebaseerd op *historische uitgaven* en *niet op huidige prijzen* (de schrijver wijst er in een voorgaand hoofdstuk op, dat dit in Nederland vaak anders is!). Er zijn soms zeer grote verschillen tussen de intrinsieke waarde der aandelen op basis van het jaarverslag en de beursnoteringen. In laatstgenoemde weerspiegelen zich tevens de verwachtingen omtrent de toekomstige resultaten. De schrijver onderkent, dat de gepubliceerde resultaten in tijden van prijsstijging een element van *schijnwinst* kunnen bevatten, daar de uitgaven op basis van actuele prijzen dan hoger zijn dan de historische bestedingen. Evenals in Nederland kunnen de gepubliceerde resultaten sterk afwijken van de fiscale. De Amerikaanse belastingwetgeving kent nl. ook een eigen winstbegrip. Een interessant facet hiervan, nl. de wijze waarop de belasting over de winst in de jaarrekening dient te worden opgenomen, wordt

uitvoerig in hoofdstuk 4 behandeld. De belangstellende lezer zij hiernaar verwezen. Te dezer plaatse zij alleen opgemerkt, dat een bepaalde voorkeur bestaat voor de methode, waarbij het belastingbedrag wordt berekend over het „commerciële” resultaat, rekening houdend met blijvende verschillen tussen fiscale en commerciële winst, dezelfde methode dus, welke ook dikwijls in Nederland wordt toegepast. De winst- en verliesrekening geeft dan t.a.v. de kostenpost „belastingen” het juiste beeld en de verschillen tussen deze en de actueel te betalen belasting worden in de balans verwerkt. Voor het overige wordt aan het probleem van het opnemen van latente belastingposities in de balans blijkbaar niet zo zwaar getild als in Nederland.

Een bepaalde *vorm* van presentatie van de balans is niet voorgeschreven. De meest voorkomende vorm is de *scontrovorm*, binnen welke de verschillende balansposten op overzichtelijke wijze zijn gerubriceerd.

Modernier, maar thans nog minder gebruikelijk is de „financial position form”, waarin door optelling en saldering van bepaalde groepen balansposten het „working capital” (vlottende middelen minus vlottende schulden), de vaste activa, de schulden op lange termijn en het eigen vermogen worden getoond.

De meest gebruikelijke vorm voor presentatie der resultaten is de z.g. „single-step”-vorm:

Verkopen minus retouren en kortingen		—
Andere inkomsten		—
	—————	—
Kostprijs der verkopen	—	
Verkoopkosten	—	
Algemene kosten	—	
Overige kosten	—	
Belasting over de winst	—	—
	—————	—————
Netto winst vóór bijzondere baten en lasten		—
Bijzondere baten en lasten (na aftrek van hiermede verband houdende belasting over de winst)		—
		—————
Netto winst van het jaar		—
		—————

De voorheen gebruikelijke methode, de „multiple-step”-vorm, is goeddeels door de „single-step”-vorm verdrongen. Eerstgenoemde wijze van presentatie is door het grote aantal tussentellingen en salderingen minder goed leesbaar en kan daardoor tot verkeerde conclusies leiden.

Merkwaardigerwijs wordt de betaalde rente niet afzonderlijk getoond, zoals dit hier te lande gebruikelijk is (in het „Voorontwerp van een wet op de jaarrekeningen van ondernemingen” van de Commissie Verdam is dit ook geen eis). Het verrekennen van de belastingen op de bijzondere baten en lasten is in Nederland niet gebruikelijk.

Het opnemen van *vergelijkende cijfers in de jaarrekening* is gebruikelijk en wordt sterk aanbevolen. De eis wordt gesteld, dat zij inderdaad vergelijkbaar zijn en

dat afwijkingen (bijv. door hergroepering der posten) duidelijk worden vermeld.

De winst- en verliesrekening bevat normaliter alle baten en lasten - uiteraard niet de echte vermogensmutaties zoals stortingen van en terugbetalingen op kapitaal -, tenzij er bijzondere baten en lasten zijn in zodanige omvang, dat het beeld van de resultaten hierdoor misleidend wordt. In zulke gevallen worden deze posten bij voorkeur rechtstreeks ten gunste resp. ten laste van de „retained earnings” gebracht. Het voordeel van deze handelwijze is, dat het netto-jaarresultaat wordt getoond, ontdaan van deze bijzondere posten. Overigens wordt opgemerkt, dat aan het netto-resultaat van een enkel jaar, in het bijzonder wat betreft de mogelijkheid de resultaten op een bevredigende wijze aan de afzonderlijke jaren toe te rekenen, geen overdreven betekenis mag worden gehecht. De winst- en verliesrekening wordt belangrijker geacht dan de balans welke, hoewel deze uiteraard een eigen zelfstandige betekenis heeft, toch dikwijls wordt gezien als de schakel tussen twee opeenvolgende resultatenrekeningen. In Nederlandse kringen is dit reeds jaren het geval.

Bij combinatie van winst- en verliesrekening en „Statement of earned surplus” (Chapter 5), welke combinatie vaak nuttig en wenselijk wordt geacht, bestaat het gevaar dat de bijzondere posten, welke rechtstreeks aan de „retained earnings” worden toegevoegd of daaraan worden onttrokken bij de lezer onopgemerkt blijven resp. onvoldoende aandacht krijgen. De presentatie moet wat dit betreft volkomen duidelijk blijven en mag geen aanleiding geven tot misverstanden.

Zowel in de balansen van Amerikaanse als van Nederlandse ondernemingen wordt het „capital contributed for” (het nominale kapitaal) afzonderlijk aangegeven. De onderscheiding, welke in Amerikaanse balansen wordt gemaakt tussen „capital surplus” (kapitaalreserves als bijv. agio) en „retained earnings” (winstreserves; tegen de vroeger vaak gebruikte benaming „earned surplus” zijn bezwaren gerezen) kent men ook in Nederland. Het afboeken, buiten de resultatenrekening om, van bijzondere lasten op de reserves is hier te lande minder gebruikelijk.

Een aantal pagina's wijdt de schrijver aan een der aanvullende informatieve gegevens, welke in veel jaarverslagen, prospectussen enz. worden opgenomen, nl. de *winst per aandeel* (earnings per share). Zijn mening is, dat het in vele gevallen niet wenselijk is grote betekenis aan dit cijfer te hechten. Voor het geval men winstcijfers per aandeel wil publiceren wordt een aantal aanbevelingen gegeven.

Ten aanzien van de „earnings per share” is het opmerkelijk, hoe wantrouwend men in Amerika tegenover dit gegeven staat. In sterkere mate geldt dit zelfs voor de „cash flow per share”, welk onderwerp eveneens door de schrijver wordt behandeld.

Van de hand van H. W. Bevis verscheen in het Journal of Accountancy van februari 1966 een artikel, getiteld „Earnings per share and the need for full disclosure”, welk artikel in de aandacht van de belangstellende lezer wordt aanbevolen. Ik ben er allerm minst zeker van, dat in Nederland de „cash flow” per aandeel op dezelfde zorgvuldige wijze wordt berekend als dit in de U.S.A. behoort te geschieden.

Hoewel zulks niet is voorgeschreven wordt in vele jaarverslagen een *overzicht*

opgenomen van *verkregen en bestede middelen*. De aanbevolen benamingen voor dit overzicht zijn:

„Statement of Resources Provided and Applied” of
„Statement of Source and Application of Funds”.

De Federal Reserve Banks geven per kwartaal en per jaar een overzicht van het verloop der middelen der nationale huishouding. Vele ondernemingen publiceren soortgelijke overzichten, uiteraard aangepast aan hun situatie.

Dit begrip „middelen” (funds) heeft niet bij elke onderneming dezelfde betekenis. Soms bedoelt men de kasmiddelen, meestal het „working capital” (vlottende middelen minus vlottende schulden). Bij een ruimere interpretatie van „middelen” betreft men daarbij ook het kapitaalverkeer en vermeldt men de gehele externe geldbeweging der onderneming. Voor de presentatie in het jaarverslag wordt laatstbedoelde ruime interpretatie de enig juiste geacht.

De kennis omtrent de bronnen en de besteding der middelen, ontleend aan een duidelijke en overzichtelijke opstelling, wordt nuttig geacht, zowel voor de bedrijfsleiding als voor de belegger. Het bedoelde overzicht bevat nl. inlichtingen, welke de balans en winst- en verliesrekening niet zo doelmatig kunnen verstrekken. Het is uiteraard niet geschikt om de winst- en verliesrekening te vervangen.

Het publiceren van een overzicht van verkregen en bestede middelen is in de jaarverslagen van Nederlandse ondernemingen thans nog niet erg gebruikelijk. Bij organisaties, die de kameralistische boekhouding toepassen, treft men dergelijke overzichten wel aan.

Zoals reeds gezegd wordt ook aandacht besteed aan één der uit het overzicht van verkregen en bestede middelen blijkende gegevens, nl. de *cash flow*. Niet omdat dit cijfer zo belangrijk wordt geacht, maar juist omdat daaraan soms een overdreven betekenis wordt gehecht.

In plaats van de benaming „cash flow” wordt ook wel gebruikt „cash earnings”, „cash income” en „cash throw-off”. Deze benamingen worden misleidend geacht. Cash flow mag niet worden gelijkgesteld aan „earnings” of „income”. Cash flow wordt dikwijls gedefinieerd als: netto winst + afschrijving. In het Overzicht van verkregen en bestede middelen vinden wij de cash flow onder het hoofd:

middelen, verkregen uit de bedrijfsuitoefening (funds derived from operations). Men waarschuwt ertegen, aan de cash flow resp. de cash flow per aandeel een hogere betekenis toe te kennen dan aan de netto winst resp. de netto winst per aandeel. Het wordt onjuist geacht, alleen de cash flow mede te delen in plaats van het volledige overzicht van verkregen en bestede middelen te verstrekken. Hij signaleert de onjuiste voorstellingswijze in literatuur en vele jaarverslagen, dat de volledige cash flow beschikbaar zou zijn voor uitdeling, omdat in deze gedachten-gang het feit genegeerd wordt, dat vernieuwing en vervanging van duurzame produktiemiddelen uit de afschrijvingen - deel uitmakend van de cash flow - moeten worden bestreden.

Om dezelfde redenen acht de Accounting Principles Board het publiceren van de cash flow per aandeel zelfs misleidend. Dit college geeft verre de voorkeur aan publikatie van de winst per aandeel.

Bestaat er een verhouding moeder/dochtermaatschappij dan worden *geconsoli-*

deerde overzichten over het algemeen meer zinvol geacht dan afzonderlijke. Dit is echter geen axioma. Consolideren of niet consolideren laat men afhangen van de feitelijke omstandigheden.

De jaarrekeningen worden over het algemeen geconsolideerd, wanneer een onderneming als eigenares of houdster van de meerderheid der stemgerechtigde aandelen - dus meer dan 50% -, hetzij direct, hetzij indirect, de zeggenschap heeft over een andere onderneming.

Men consolideert niet, wanneer het belang van tijdelijke aard is; evenmin wanneer ondanks het bezit van de meerderheid der aandelen de zeggenschap niet bij de moedermaatschappij berust (bijv. bij faillissement van de dochter). Wanneer het minderheidsbelang in de dochteronderneming relatief groot is in verhouding tot het belang, dat de aandeelhouders van de moedermaatschappij in het geconsolideerde vermogen bezitten, wordt vaak de presentatie van de afzonderlijke jaarcijfers verkozen boven consolidatie. Hetzelfde geldt, wanneer een dochteronderneming een bedrijf uitoefent van geheel andere aard dan de moedermaatschappij en/of van de overige dochters.

Bij de consolidatie gaat men uit van de gedachte, dat de geconsolideerde cijfers de financiële positie en de resultaten van de totale groep dienen weer te geven en wel alsof deze groep één enkele onderneming ware. Onderlinge vorderingen en schulden, deelnemingen in elkaanders aandelenkapitaal, onderlinge in- en verkooptransacties, onderlinge dienstenverlening en alle intercompanyprofits dienen te worden geëlimineerd. Een uitzondering wordt gemaakt voor die gevallen, waarin de moedermaatschappij of een der dochters duurzame produktiemiddelen produceert ten behoeve van de groep. Een normale vergoeding over het geïnvesteerde vermogen van zulk een onderneming behoeft niet te worden uitgeschakeld. In het elimineren van intercompany profits - ook ten aanzien van niet geconsolideerde deelnemingen - gaat men bijna angstvallig nauwgezet te werk. Hoe een en ander wordt geëffectueerd (gesproken wordt van de basis: gross profits) wordt echter niet duidelijk gemaakt.

Overtreft de verkrijgingsprijs bij overname van een dochteronderneming de intrinsieke waarde op de verwervingsdatum, dan behoort dit verschil, verhoogd met eventuele aanloopkosten, welke betrekking hebben op de integratie van de nieuwe dochter in de groep, op een afzonderlijke rekening met een duidelijke omschrijving onder de bezittingen in de geconsolideerde balans te worden opgenomen, tenzij genoemd verschil rechtstreeks kan worden toegerekend aan bepaalde activa. Zijn dit activa, waarop wordt afgeschreven, dan mag de afschrijvingsperiode de resterende levensduur dezer activa niet overschrijden. Men boekt in Amerika de meerprijs der gekochte deelneming dus niet af op geconsolideerde reserves.

Overtreft bij de aankoop van een onderneming de intrinsieke waarde de verkrijgingsprijs, dan dient in beginsel op dezelfde wijze te worden gehandeld. Volgens de heersende opvattingen is het normaal, dat het verschil kan worden toegerekend aan bepaalde activa; deze worden dan dus lager opgenomen. Een eventueel resterend verschil - dat naar wordt aangenomen alleen in bijzondere omstandigheden zal overblijven - wordt in het passief van de balans opgenomen en in de loop der komende jaren volgens bepaalde normen aan de winst toegevoegd. Het crediteren van het bewuste surplus op een reserverekening (capital surplus) wordt in de U.S.A. niet aanvaardbaar geacht. In Nederland heeft men tegen deze handelwijze in het algemeen geen bezwaar.

De bij overname van een dochteronderneming meegekochte winst - of het in mindering op de aankoopprijs gebrachte verlies - per verkrijgingsdatum mag niet in de geconsolideerde winstrekening worden opgenomen; dit mag alleen ten aanzien van de resultaten, behaald na de verwerving. Wanneer de aandelen op verschillende tijdstippen zijn verworven moet de winst van de dochter in het geconsolideerde jaarresultaat worden opgenomen in evenredigheid met de grootte van het belang in de dochter op diverse tijdstippen en de perioden, gedurende welke de verschillende percentages deelneming hebben bestaan. Aanbevolen wordt dan de gehele winst van de deelneming in de winst- en verliesrekening op te nemen en afzonderlijk een aftrekpost te vermelden voor de resultaten van vóór de overname. Ook kan men zich beperken - dit wordt minder instructief geacht - tot het opnemen van dat deel van de winst der dochteronderneming, dat geacht kan worden na de overname te zijn behaald.

Een analoge gedragslijn behoort te worden gevolgd, wanneer een dochteronderneming in de loop van een jaar wordt afgestoten. Deze regels zijn dus bedoeld wanneer de deelneming door middel van een „purchase” (zie hierna) is verkregen. Ten aanzien van het opnemen van *niet geconsolideerde deelnemingen* in de geconsolideerde jaarrekening wordt de methode aanbevolen het aan de groep toevallende deel van de resultaten dezer deelneming in de jaarstukken op te nemen. Wanneer wordt betwijfeld of dat deel van de winst - bijv. tengevolge van valutaresticties bij een buitenlandse dochter - voor uitkering kan worden gebruikt, geldt het voorgaande uiteraard niet.

Een gebruikelijke, doch minder juist geachte methode is het opnemen van de deelneming in de geconsolideerde balans voor de kostprijs en als winst alleen te verantwoorden de ontvangen dividenden. Daalt het aandeel van de groep in de intrinsieke waarde der deelneming beneden de kostprijs (bijv. door verliezen van de dochteronderneming) en bestaat niet de verwachting dat dit tekort door toekomstige winsten binnen korte tijd zal worden ingehaald, dan dient voor dit tekort een voorziening te worden gevormd. Bij deze wijze van publiceren dient - eventueel in een voetnoot - de kostprijs der deelneming en het aandeel van de groep in de intrinsieke waarde te worden vermeld, evenals de ontvangen dividenden en het aandeel van de groep in de resultaten dezer dochteronderneming. Volgende is, deze gegevens voor alle niet geconsolideerde dochters tezamen te verstrekken.

Wanneer een van beide hiervoor genoemde methoden van presentatie is gekozen dan dient deze te gelden voor *alle* niet geconsolideerde dochterondernemingen. Wanneer de niet geconsolideerde deelneming wordt opgenomen voor het aandeel, dat de groep bezit in de intrinsieke waarde en als winst het aandeel van de groep in het netto resultaat wordt verantwoord, dan dienen zowel het in deze dochter geïnvesteerde bedrag als het getoonde aandeel in de winst te worden becijferd alsof *wel* consolidatie had plaats gevonden.

Dit betekent o.a., dat eliminering van intercompany-profits, vaststelling van het minderheidsbelang enz. op dezelfde wijze moeten geschieden als bij consolidatie. Zo wordt voorkomen, dat bij *niet consolideren* een hogere winst wordt verantwoord dan bij *wel consolideren*.

Opgemerkt wordt voorts, dat het vaak nuttig is, naast de geconsolideerde jaarrekening ook de afzonderlijke jaarrekening van de moedermaatschappij op te nemen (in Nederland verplicht). In Nederland wordt de geconsolideerde jaarreke-

ning gezien als een „toelichting” op de statutaire jaarrekening van de moedermaatschappij.

Ten aanzien van *in het buitenland gevestigde dochtermaatschappijen of filialen* geldt het als een gezonde politiek de winsten uit het buitenland eerst te verantwoorden, nadat zij aan de moedermaatschappij zijn overgemaakt, resp. onvoorwaardelijk aan haar ter beschikking zijn gesteld. Uiteraard zullen voor verliezen in het buitenland voldoende voorzieningen moeten worden getroffen. Wanneer in de geconsolideerde winst- en verliesrekening resultaten van buitenlandse dochterondernemingen zijn verantwoord, welke nog niet aan de moeder ter beschikking zijn gesteld, dient dit - mits van voldoende betekenis - in de geconsolideerde jaarstukken - eventueel in de vorm van een toelichting - te worden vermeld.

Verwacht mag worden, dat bij twijfel aan de transfermogelijkheden voldoende voorzieningen in de geconsolideerde jaarrekening worden getroffen voor de reeds verantwoorde, doch nog niet ontvangen winsten der buitenlandse dochters en vestigingen. Bestaat er in het buitenland een ingewikkeld monetair systeem, waarbij voor onderscheidene soorten transacties verschillende wisselkoersen gelden, dan zal de gekozen wisselkoers op realistische wijze moeten zijn vastgesteld. In verband met de grote onzekerheden betreffende wisselkoersen, transfermogelijkheid en beschikkingsmacht over de buitenlandse activa is het van belang in de jaarstukken voldoende informatie te verstrekken omtrent de buitenlandse deelnemingen en vestigingen.

Met dezelfde zorg, waarmee intercompany profits worden geweerd, worden de investeringen in en de resultaten van in het buitenland gevestigde dochterondernemingen en „subsidiaries” openbaar gemaakt.

Het inzicht in en de wijze waarop de onderscheidene *balansposten in vreemde valuta van buitenlandse dochters en vestigingen* tot de valuta der moedermaatschappij dienen te worden herleid is de laatste jaren geëvolueerd. Tot voor kort placht men onderscheid te maken tussen de op lange termijn verkregen en op lange termijn geïnvesteerde middelen enerzijds en de kortlopende schulden resp. vlotende en liquide middelen anderzijds.

Voor de vaste activa, vorderingen en schulden op lange termijn en het eigen vermogen had men de regel, dat deze moesten worden herleid tegen de wisselkoersen, geldend op het moment van betaling resp. verkrijging.

Kasmiddelen, vorderingen en schulden op korte termijn herleidde men tegen de wisselkoersen per balansdatum. De voorraden moesten volgens dit systeem worden gewaardeerd tegen de laagste van kostprijs (in de zin van historische uitgaafprijs) of marktprijs met de modulatie, dat voorraden stammend uit een periode met aanzienlijk hogere wisselkoersen dan per balansdatum en waarvan de prijzen sindsdien als gevolg van de wisselkoerswijziging aanzienlijk waren gestegen, konden worden gewaardeerd op de laagste van (inkoop-)marktprijs of verkoopprijs per balansdatum minus verkoopkosten.

In de huidige opvatting maakt men onderscheid tussen „financial items” en „physical assets”. Onder de „financial items” zijn dan begrepen activa en passiva in de nominale sfeer als kasmiddelen, vorderingen en schulden (zowel op korte als op lange termijn). De „physical assets” bestaan uit lichamelijke zaken als duurzame produktiemiddelen en voorraden. Gesteld wordt, dat het valutarisico is belichaamd in het saldo van activa en passiva in de nominale sfeer. Men kan dit risico verkleinen door dit saldo zo laag mogelijk te houden. De waarde in vreemde

valuta dezer activa en passiva behoort te worden herleid tegen de valutakoersen per balansdatum.

Wijzigingen in de valutakoersen zullen de waarde der lichamelijke zaken in de valuta voor de moedermaatschappij als regel niet beïnvloeden. Een vermindering van de waarde van het geld in het vreemde land zal de prijs voor deze activa aldaar evenredig doen stijgen en omgekeerd. De waarde in vreemde valuta van deze activa behoort dan ook tot de valuta van de moedermaatschappij te worden herleid tegen de wisselkoersen op de datum van verkrijging dezer activa.

Ten aanzien van de posten in de winst- en verliesrekening pleiten beide opvattingen voor het gebruik van gemiddelde valutakoersen over het jaar. Normale fluctuaties in de wisselkoersen moeten worden gezien als normale risico's, verbonden aan de bedrijfsuitoefening in het buitenland. Zij maken deel uit van het normale jaarresultaat. Voor grote wijzigingen in de wisselkoersen - b.v. als gevolg van devaluatie - geldt echter dat wanneer hiermede zodanig belangrijke bedragen zijn gemoeid, dat hierdoor onjuiste conclusies uit de winst- en verliesrekening zouden kunnen worden getrokken, bedoelde koersverschillen rechtstreeks behoren te worden af- of bijgeboekt op de reserves.

Het laatste deel van hoofdstuk 8 behandelt het onderwerp „Business Combinations”. Met betrekking tot administratie en verslaglegging wordt onderscheid gemaakt tussen twee vormen van samenwerking c.q. combinatie van ondernemingen:

- a. die vorm, waarbij sprake is van een koop, d.w.z. de eigendom van een onderneming gaat over in andere handen (purchase).
- b. de vorm, waarbij niet zozeer kan worden gesproken van een overname maar meer van een belangengemeenschap, een „pooling of interests” (merger).

Bij een pooling of interests worden de eigenaren van de vroeger zelfstandige ondernemingen eigenaar van de grotere eenheid welke, hetzij rechtstreeks, hetzij indirect, de activa en passiva van de voortaan samenwerkende ondernemingen bevat. Aan dit onderscheid worden met betrekking tot de verslaglegging belangrijke gevolgen gehecht.

Na erop te hebben gewezen dat „purchase” en „pooling of interests” niet altijd scherp kunnen worden onderscheiden en dat het van de feitelijke omstandigheden afhangt, of in een bepaald geval al of niet van „purchase” sprake is, wordt het verschil in de verslaglegging behandeld.

Regel is, dat bij een overname de verworven activa worden opgenomen voor de door de koper betaalde prijzen.

Bij een pooling of interest daarentegen blijven de activa staan voor de waarden in de boeken van de vroeger zelfstandige ondernemingen, vooropgesteld dat de waarderingen zijn geschied volgens generally accepted accounting principles. Uiteraard bestaat de mogelijkheid de waardering na de samensmelting te uniformeren (dit is in Nederland zeker gebruikelijk).

Anders dan bij koop wordt bij „pooling of interests” uitgegaan van de gedachte, dat de nieuwe onderneming een *voortzetting* is van de vroeger zelfstandige eenheden.

In overeenstemming hiermede, worden in de jaarrekening het gezamenlijke

„earned surplus” en de gezamenlijke resultaten vermeld. In het jaar, dat de „pooling of interests” tot stand kwam, worden de volledige jaarresultaten (dus ook over dat deel van het jaar, waarin de combinatie nog niet bestond) in de gecombineerde resultatenrekening opgenomen.

Zoals reeds gezegd is dit bij een koop anders. In een dergelijk geval is als het ware een vreemd element de onderneming binnengekomen. Het meegekochte „earned surplus” mag geen deel uitmaken van het geconsolideerde „earned surplus” en de meegekochte winst over een deel van het jaar mag niet in de winst- en verliesrekening worden opgenomen.

Het is verleidelijk ook nog op de andere punten, die in hoofdstuk 8 naar voren worden gebracht, in te gaan. In het begin van deze bespreking heb ik echter reeds gememoreerd, dat gebrek aan plaatsruimte dit verhindert; dit geldt eveneens met betrekking tot een verdergaande vergelijking van Amerikaanse en Nederlandse opvattingen.